

UTD 102

Türk Dili II

5. HAFTA

ANLATIM

BOZUKLUĞU -I

ANLATIM BOZUKLUĞU

- Bir düşüncenin veya bir duygunun tam olarak ifade edilebilmesi kullanılan sözcüklerin ve cümlelerin birtakım nitelikler taşımasına bağlıdır. Bu nitelikler, sözcüklerin doğru anlamda, yerli yerinde kullanımı ve dilbilgisi kuralları ile sağlanır. Dilde kurallara uyulmaması “anlatım bozukluklarına” neden olur.
- Anlatım bozukluklarını aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

A. YAPISAL BOZUKLUKLARI

BAKIMDAN

ANLATIM

- 1. Özne Yanlışları**
- 2. Dolaylı Tümleç Yanlışları**
- 3. Yüklem Yanlışları**
- 4. Tamlama yanlışları**
- 5. Çatı uyumsuzluğu**
- 6. Ek eylem eksikliği**
- 7. Kip uyumsuzluğu**
- 8. Yanlış yapı eylem veya eylemsiler**

B. ANLAM BAKIMINDAN ANLATIM BOZUKLUKLARI

- 1.** Çelişen sözcükler
- 2.** Yanlış anlamda kullanılan sözcükler
- 3.** Cümlede duruluk
- 4.** Cümlede açıklık

A. YAPISAL BAKIMDAN ANLATIM BOZUKLUKLARI

1. ÖZNE YANLIŞLARI

Bu çeşit yanlışların yapıldığı cümleler incelendiğinde, özne ya hiç yoktur ya da özne olmaması gereken sözcük özne gibi kullanılmıştır.

Örnekler:

“Teknolojide ileri giden uluslara saygı duyuyorum çünkü tüm insanlığa yaşam kolaylığı getiriyorlar.”

Bu birleşik cümlede, ikinci cümlenin öznesi yok.

Cümlenin doğrusu: “Teknolojide ileri giden uluslara saygı duyuyorum çünkü onlar, tüm insanlığa yaşam kolaylığı getiriyorlar.”

“Gazetelerde ilginç haberler yok bu hafta. Aksine tekdüzeliklerini sürdürüp okuyucuları sıkıyorlar.”

Yukarıdaki cümlede özne belirtilmemiş. Oysa bu cümle, birincinin devamı olduğuna göre birinci cümlenin öznesi olan “ilginç haberler” i alması gerekirdi. Fakat almıyor, ikinci cümlede sıkma eylemini yapan “gazeteler” sözcüğünün özne olarak cümlede bulunması gerekirdi.

Örnek:

“Sırlarımı yalnız kardeşime söylerim çünkü sır saklamanın değerini bilir.”

Yukarıdaki cümlede de özne ile ilgili bir yanlışlık yapılmıştır. “kardeşime” sözcüğü, “söylerim” yüklemine dolaylı tümleç göreviyle bağlıdır, “bilir” yüklemine ise özne göreviyle bağlanmak istemiştir. Ancak “Kardeşime sır saklamanın değerini bilir.” biçiminde cümle bozuk olur. Çünkü özne ismin “-e” durumundaki bir sözcük olamaz. Cümlenin doğrusu “Sırlarımı yalnız kardeşime söylerim çünkü o, sır saklamanın değerini bilir.”

Örnek:

Hiç kimse ona gerçeği anlatmamış; onu yalan yanlış sözlerle oyalamıştı.

Bu cümledeki anlatım bozukluğu aşağıdaki değişikliklerden hangisiyle giderilebilir?

- A)** "gerçeği" yerine "doğruyu" sözcüğü getirilerek
- B)** "anlatmamış" tan sonra "herkes" sözcüğü getirilerek
- C)** "anlatmamış" yerine "söylememiş" sözcüğü getirilerek
- D)** "onu" sözcüğü atılarak
- E)** "oyalamıştı" yerine "kandırmıştı" sözcüğü getirilerek

- **Doğru seçenek B'dir.**

Özne ile yüklemnin nicelik (sayı) bakımından birbirine uymasına özne-yüklem uygunluğu denir. Buna göre;

a) Özne tekil ise yüklem de tekil olur.

Örnek: *Küçük çocuk, kapının önünde annesini bekliyordu.*

b) Özne, çoğul insan ise; kişiler tek tek düşünüldüğü zaman yüklem çoğul yapılır.

Örnek: *“Çocuklar, sokakta akşama kadar top oynuyorlar.”*

Cümlesinde özne, insan ve çoğul durumdadır. Cümleyi söyleyen, çocukları tek tek kastettiğini belirtmek için yüklemi de çoğul kullanmıştır.

c) Kişiler bir bütün olarak anlatılmak istendiğinde, yüklem tekil olur.

Örnek: *Çocuklar, zil sesini duyar duymaz, bahçeye çıktı.*

d) İnsan dışı varlıklar çoğul özne görevinde olduklarında yüklem tekildir.

Örnek:

Günler, çok çabuk geçiyor.

Zaman ismi

Yüklem

(Çoğul)

(Tekil)

İki gündür gözlerim pek iyi seçemiyor.

Organ ismi

yüklem

(Çoğul)

(tekil)

“Ağaçlar sonbahar gelmeden kurudu.”

Bitki ismi

yüklem

(Çoğul)

(tekil)

e) Özne sayı sıfatıyla yapılmış bir tamlamaysa, yüklem tekil olur.

Örnek: *Üç arkadaş, yarın eski okullarına gidecek.*

*Özne (sayı sıfatıyla tamlama)
yüklem(tekil)*

f) Öznesi ikinci ve üçüncü tekil kişilerden oluşan cümlelerin yüklemi, ikinci çoğul kişi olur.

Örnek: O ve sen bu sorunu birlikte çözeceksiniz.

Özne (Üçüncü ve ikinci tekil kişi)--yüklem
(Üçüncü çoğul kişi)

g) Öznesi birinci ve üçüncü kişilerden oluşan cümlelerin yüklemi, birinci çoğul kişi olur.

Örnek: Onunla ben, bugüne kadar hiçbir konuda anlaşamadık.

14 **Özne (üçüncü ve birinci kişi)** **yüklem**
(Birinci çoğul kişi) Çukurova Üniversitesi Türk Dili Bölümü

h) Saygı, böbürlenme, alçakgönüllülük gösterme gibi duyguları anlatmak için, tekil özne ve yüklemler çoğul yapılabilir.

Örnek:

“Sayın valimizin eşi biraz sonra toplantıya katılacaklar.”

Özne tekil olduğu hâlde, yüklem çoğuldur. Böyle söylenmesinin sebebi, özneye duyulan saygının gereğidir.

“Biz, ne sıcaklar gördük.”

Konuşan kişi, havanın sıcaklığının insan üzerindeki olumsuz etkisi kalmadığını, daha sıcak havalara dayandığını belirtmek ve böbürlenmekle birlikte, küçümseme duygusunu da vurgularken “ben” yerine “biz” demiş, yüklemi de buna uygun olarak çoğul kullanmıştır.

Öğretmen: “Öğrenciler hakkındaki görüşümüzü sizin de paylaşacağınızı umuyoruz.” diyerek, sözlerini bitirdi.

Cümlede konuşan tek kişi olduğu hâlde, dinleyenlere karşı alçakgönüllü davranmış olmak için, “ben” yerine “biz” demeyi yeğlemiştir, “umuyoruz” yüklemi de buna bağlı olarak çoğul yapılmıştır.

I) Ek-fille çekimlenip yüklem olan “gerek, var, yok” kelimeleri özne çoğul olsa da tekil durumda bulunur.

Örnek: “Toplantıda söz almak isteyen insanlar vardı.”

cümlesinin öznesi çoğul olduğu hâlde yüklem çoğul yapılmamıştır.

j) İsteş çatılı fiillerle kurulan yüklemlerin tekil olarak kullanılması çoğu kez üstün tutulur.

Örnek: *“İnsanlar gereksiz yere sağa sola koşuşturuyorlar.” yerine “koşuşuyor.”*

k) Özne görünürde çoğul olsa da sözcükler soyut kavramları bildiriyorsa yüklem tekil olur.

Örnek: *Bu çeşit düşünceler, kişiyi felakete götürür.*

*Özne (soyut - çoğul)
yüklem (tekil)*

l) Bağımsız sıralı cümlelerde özne çoğul olunca yüklemlerden yalnız sonuncusu çoğul olur.

Örnek:

Çocuklar; erkenden okula gelir, çantalarını sınıflarına bırakır, bahçeye çıkıp top oynarlar.

Özne (çoğul)	1. yüklem(tekil)	2.
yüklem (tekil)	son yüklem(çoğul)	

m) Özne Belgisiz zamir ve çoğul iyelik eki almışsa yüklem tekil olur.

Örnek: *Bazılarımız, bu konuyu fazla büyüttü.*

(Özne belgisiz zamir çoğul iyelik eki almış) (yüklem tekil)

Örnek: (ÖSS-2000)

«Bu kurumda eğitim görmüş herkes, saygılı, hoşgörülü ve esnek olmak gibi çok önemli erdemler kazanmışlardır.»

Bu cümledeki anlatım bozukluğu aşağıdakilerin hangisinden kaynaklanmaktadır?

- A) Gereksiz yere sıfat kullanılmasından
- B) Gereksiz yere bağlaç kullanılmasından
- C) Yükleme ekfiil getirilmesinden
- D) Öznenin sözcük öbeği olmasından
- E) Özne-yüklem uyumsuzluğundan

- **Doğru seçenek E'dir.**

2. DOLAYLI TÜMLEÇ YANLIŞLARI

Bir cümlede birden fazla yüklem varsa ortak öge olarak düşünülen kavramların yükleme tek tek bağlanması gerekir. Aksi takdirde cümlede tümleş yanlışı ortaya çıkar.

Örnek:

“Öğretmenlerini beğeniyor ve saygı duyuyordu.”

Bu cümlelerin öznesi (o) üçüncü tekil kişidir. Cümlede iki yüklem vardır. “beğeniyor” ve “saygı duyuyordu”. “Öğretmenlerini” sözcüğü ortak öge olarak düşünülmüştür. Bu sözcüğün iki yükleme de ayrı ayrı, aynı görevle bağlanabilmesi gerekir, bağlanmazsa cümle yanlış olur. Doğrusu, “Öğretmenlerini beğeniyor ve onlara saygı duyuyordu.” Dolaylı tümleş eksikliği vardır.

“Doğduğum köye gidiyorum çünkü ayrılalı çok olmuştu.”

Yukarıdaki cümlede de tümleç eksikliği vardır. Doğrusu “Doğduğum köye gidiyorum çünkü oradan ayrılalı çok olmuştu.”

“Dedikodu edenlere inanmıyor; her zaman kınıyordu.”

Yukarıdaki cümlede de nesne eksikliği vardır. Doğrusu “Dedikodu edenlere inanmıyor; onları her zaman kınıyordu.”

ÖRNEK (ÖSS-1993)

«Türkçede, bir cümlenin öznesi, birinci ve üçüncü tekil kişiden oluşuyorsa, yüklemi birinci çoğul kişi olur.»

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde bu kurala uymamaktan kaynaklanan bir bozukluk vardır?

- A) Ben onunla ilk kez sizin evde karşılaştım.
- B) O filmi seninle birlikte izlemiştik sanırım.
- C) Son durağa geldiğimizde, otobüste bir ben bir de o yaşlı adam kalmıştı.
- D) O, ağabeyinle aynı lisede okumuştı.
- E) Hatırlarsan, geçen sene bugünlerde sen, ben ve kardeşim denize giryorduk.

- **Doğru seçenek C'dir.**

3. YÜKLEM YANLIŞLARI

Bir cümlede eylem ya da yardımcı eylemin bulunmamasıdır. Ayrıca birbirine bağlı cümlelerin yüklemeleri arasında etkenlik-edilgenlik, olumluluk-olumsuzluk veya zaman-kişi gibi yönlerden uyumsuzluk bulunması da yüklem yanlışıdır.

Örnek:

“Tatil günleri parklar gezilir, sinemaya giderdik.”

Yukarıdaki cümlede “gezilir” eylemi edilgen, “giderdik” ise etkendir. Gezme işini birinci çoğul kişinin yaptığı anlatılmak istendiğine göre, birinci yüklem “gezer” biçiminde olması gerekir. Cümlenin doğrusu: *“Tatil günleri parkları gezer, sinemaya giderdik.”*

“O dönemde Atatürk’ün: “Ne mutlu Türk’üm diyene!” sözü sıkça kullanılmaya başladı.

Bu cümlelerin sözde öznesi: “Atatürk’ün “Ne mutlu Türk’üm diyene!” sözüdür. Özne bu olunca yüklemnin etken değil, edilgen olması gerekirdi. Çünkü bu söz başlama eylemini yapmaz. Kullanılmaya başlanır. Bu eylem edilgen yapılarak “başlandı” biçiminde kullanılmalıdır.

Örnek:

“Aldığı şeyler ucuz; ama güzel şeyler değildi.”

Bu cümlede olumluluk-olumsuzluk bakımından uyumsuzluk vardır. Çünkü birinci cümlenin yüklemi olumlu, ikincisi olumsuz olarak düşünülmüş. Ancak birincisi “değildi” yüklemine bağlanınca cümleden çıkan anlam: “Aldığı şeyler ucuz değildi; ama güzel şeyler değildi.” Oysa asıl anlatılmak istenen: “Aldığı şeyler ucuzdu; ama güzel şeyler değildi.” biçimindedir.

- Bir başka bozukluk da birleşik cümlelerde bulunan tek yüklemim kimi zaman öznelerden biriyle uyumsuzluk göstermesidir. Ayrıca, yüklemim bütünlüğü sağlanmadan cümleler birbirlerine bağlanmışsa cümlede anlatım bozukluğu ortaya çıkar.
- **Örnek:** *Okulda soru yazımıyla ben, deneme sınavlarıyla diğer arkadaşlarım ilgileniyor,*
- **Bu cümlenin doğrusu:** *Okulda soru yazımıyla ben ilgileniyorum, deneme sınavlarıyla diğer arkadaşlarım ilgileniyor.*

Örnek:

- **Aşağıdaki tümcelerın hangisinde anlatım bozukluğu vardır?**
- **A)** Bu konuda nasıl bir çalışma yapılması gerektiği, uzmanlarca tartışılacak.
- **B)** Olaydan büyük bir üzüntü duyduğunu, suçluların cezalandırılmasını istedi.
- **C)** Yeni binaların ne zaman hizmete açılacağını, basın aracılığıyla duyuracaklarını belirtti.
- **D)** Sorunlara sağduyuyla yaklaşmanın, onların çözümünü kolaylaştıracak sonucuna varıldı.
- **E)** Bölgede, kış mevsiminin uzun sürmesi nedeniyle alınması gerekli önlemler yetkililere bildirildi.

- **Doğru seçenek B'dir.**